

УДК 159.947

Олефір В.,

*доктор психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри загальної психології,*

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Боснюк В.,

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри психології діяльності в особливих умовах,

Національний університет цивільного захисту України

БАЗОВІ ПСИХОЛОГІЧНІ ПОТРЕБИ ЯК ПРЕДИКТОРИ СУБ'ЄКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ

Теорія самодетермінації (СДТ) постулює три базові психологічні потреби: автономію (autonomy), компетентність (competence) та зв'язність з іншими (relatedness) [3, 4]. Автономія передбачає необхідність сприймати свою поведінку як вільно обрану та вольову, а не як нав'язану зовнішніми силами. Компетенція передбачає потребу почуватися здатним та ефективним у своїх діях. Зв'язність з іншими передбачає потребу в приналежності, близькості та зв'язку з іншими.

Як і в традиції Халла (1943), автори СДТ визначають потреби в компетентності, зв'язності і автономії як вроджені, організмові потреби, а не як набуті мотиви. Подібно до того, як рослинам для процвітання потрібні ключові поживні речовини, так і задоволення цих психологічних потреб, необхідне людям, щоб вони могли повністю розкрити свій потенціал. Теоретики СДТ розглядають ці потреби як широкі мотиваційні тенденції, що діють у всіх сферах життя, і стверджують, що задоволення всіх трьох потреб, а не лише однієї чи двох, потрібне для позитивного функціонування і благополуччя особистості. Можливість задоволення цих основних потреб обумовлена наявністю чи відсутністю умов навколишнього середовища.

Враховуючи універсальність базових психологічних потреб, Десі та Райан (2000) наголосили на важливості демонстрації їхнього впливу на благополуччя у всіх культурах. Результати крос-культурного дослідження на вибірках з восьми країн (Австралії, Азії, Північної та Південної Америки) свідчать про те, що сприйняте задоволення потреб передбачало як гедоністичне, так і евдемоністичне благополуччя в однаковій мірі в усіх культурах [2]. Як корисну перспективу подальшого дослідження зв'язку базових психологічних потреб і

благополуччя автори вбачають у повторенні їх результатів у додаткових і більш широких вибірках.

Враховуючи це, *метою* нашого дослідження було вивчення взаємозв'язку базових психологічних потреб і суб'єктивного благополуччя серед українців.

Наша *гіпотеза* полягала в тому, що задоволення потреб у автономії, компетентності і зв'язності з іншими передбачатиме суб'єктивне благополуччя у великій вибірці українців.

Метод

Вибірка. У дослідженні прийняли участь 548 учасників у віці від ($M = 26,2$ $Me = 20$; 62% учасників склали жінки). Учасники набиралися по електронній пошті, включаючи пояснення дослідження і посилання на Google Forms – онлайн-сервіс для створення тестів, опитувань і збору даних. Перед включенням в дослідження учасники повинні були прочитати і прийняти онлайн-інформовану згоду. Після цього вони заповнювали соціально-демографічну частину анкети та відповідали на питання тестів.

Вимірювання. Базові психологічні потреби було виміряно за адаптованою авторами Шкалою базових психологічних потреб (BPNS, Олефір В., Боснюк В., 2024; у друці). Задоволеність життям як когнітивний компонент суб'єктивного благополуччя було оцінено з використанням україномовної версії опитувальника SWLS (Diener, Emmons, Larsen, Griffin, 1985). Емоційний компонент благополуччя був виміряний за допомогою шкали позитивного і негативного афекту (SPANЕ; [1]). Надійність шкал як показник внутрішньої узгодженості оцінювався згідно з ω McDonald's (див. **Табл. 1**)

Статистичний аналіз. Описова статистика, кореляція між змінними і надійність вимірювання конструктів щодо внутрішньої узгодженості були проаналізовані в пакеті безкоштовних статистичних програм JASP 0.18.1.0. Структурна модель регресії з латентними змінними була оцінена в програмі Mplus 7.0 з оцінювачем максимальної правдоподібності (ML). Для оцінки відповідності моделі даним, ми вирахували χ^2 , середньоквадратичну помилку апроксимації (RMSEA) з довірчим інтервалом (90% CI), порівняльні індекси відповідності (CFI та TLI) та стандартизований середньоквадратичний залишок (SRMR). Для верифікації моделі ми використовували рекомендації, що опубліковані в Європейському журналі психологічної оцінки [5]. Згідно з ними, значення RMSEA менше 0,05 вказують на хорошу відповідність моделі, а менше 0,08 – прийнятну. Індекси CFI та TLI вказують на хорошу відповідність моделі для

значень $> 0,95$, тоді як значення діапазону від 0,90 до 0,95 означають прийнятну відповідність. Нарешті, значення SRMR повинне бути нижче 0,10.

Як видно з **табл. 1**, асиметрія розподілу балів за шкалами коливалася від -0,44 до 0,14, а значення ексцесу – від -0,45 до 0,28. Ці значення вказують на те, що припущення про нормальність не було порушено. Надійність конструктів, задіяних в цьому дослідженні, коливається в межах від 0,63 до 0,86 і є прийнятною. Крім того, розмір кореляцій варіювався від 0,13 до 0,59, що свідчить про слабкі і середньо значущі взаємозв'язки між конструктами.

Таблиця 1

Описові статистики та кореляції між змінними дослідження та ω McDonald's на діагоналі (n = 548)

Змінні	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>S</i>	<i>K</i>	1	2	3	4	5	6
1. Автономність	4,87	0,85	-0,27	-0,15	0,64					
2. Компетентність	4,78	0,93	-0,35	-0,29	0,58	0,72				
3. Зв'язність з іншими	4,64	0,75	-0,18	0,28	0,40	0,37	0,63			
4. Задоволеність життям	4,40	1,12	-0,20	-0,45	0,49	0,46	0,36	0,83		
5. Позитивний афект	3,56	0,65	-0,44	0,13	0,44	0,45	0,42	0,59	0,86	
6. Негативний афект	2,72	0,68	0,14	-0,25	-0,49	-0,46	-0,29	-0,47	-0,56	0,80

Примітка. *M* – середнє значення; *SD* – стандартне відхилення; *S* – асиметрія; *K* – ексцес

Напрямки кореляційних зв'язків були в передбачуваних очікуваннях. Так всі основні потреби мали значущі позитивні зв'язки із задоволеністю життям і позитивними переживаннями і негативні зв'язки із негативними переживаннями.

На **рис. 1** представлена структурна регресійна модель, яка ілюструє вплив латентної змінної – «базові психологічні потреби» на іншу латентну змінну – «суб'єктивне благополуччя». Індокси відповідності показали, що дані гарно відповідають даним: $\chi^2 = 24,43$, $df = 8$, $p = 0,002$; RMSEA = 0,061 90 % CI [0,034 – 0,090]; CFI = 0,978, TLI = 0,959; SRMR = 0,024. Всі регресійні коефіцієнти є статистично значущими. Найбільший інтерес викликає шлях $brp \rightarrow swb$, який свідчить про те, що збільшення на одну стандартну одиницю змінної brp веде до збільшення на 0,75 стандартних одиниць змінної swb , тобто базові психологічні потреби (brp) є істотними предикторами суб'єктивного благополуччя (swb) українців.

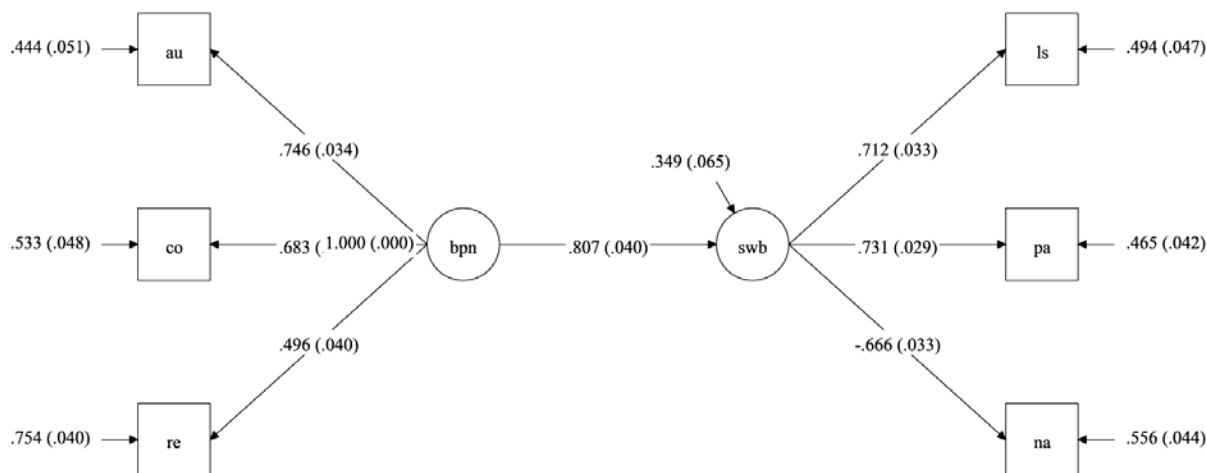

Рис. 1. Вплив базових психологічних потреб (*bpn*) на суб'єктивне благополуччя (*swb*)

Примітка: *au* – автономність, *co* – компетентність, *re* – зв'язність з іншими, *ls* – задоволеність життям, *pa* – позитивний афект, *na* – негативний афект.

У цьому дослідженні була перевірена гіпотеза про те що базові психологічні потреби будуть передбачати суб'єктивне благополуччя особистості. Отримані дані підтримують цю гіпотезу. Наші результати в цілому узгоджуються із даними, отриманими, зокрема, у крос-культурному дослідженні [2]. Це стосується асоціацій між окремими потребами СДТ та компонентами благополуччя. Це відповідає припущенню, що кожна з потреб СДТ забезпечує унікальний прогноз, вказуючи на те, що всі три потреби незалежно необхідні для благополуччя [3]. Разом з тим, відмінності полягають в тому, що ми розглядали BPN та SWB як ієрархічні моделі з відповідними латентними змінними, між яким встановлювалася регресія. До речі, ці моделі також гарно узгоджуються з даними. На наш погляд, такий підхід значно в більшій мірі відповідає суті гіпотези дослідження.

У нашому дослідженні ми не обмежилися вибіркою лише студентів. Вона включала також і працюючих осіб більш старшого віку. Що підкреслює припущення авторів СДТ про універсальність основних потреб та їх впливу на благополуччя.

Зауважимо, що дане дослідження має певні обмеження. Так, хоча передбачуваний напрямок причинності в дослідженні (тобто задоволення потреби передбачає благополуччя) узгоджується з теорією самодетермінації, напрямок причинності залишається неоднозначним через кореляційний дизайн дослідження. Подібним чином, суб'єктивне

благополуччя, також можна розглядати як предиктор задоволення потреб СДТ. Також стилі відповідей є потенційним фактором, що впливає на порівняння з результатами досліджень, отриманих на вибірках інших культур.

Список використаних джерел

1. Олефір, В., Боснюк, В., Малофейкіна, К. (2021). Валідизація і вимірювальна інваріантність української версії шкали позитивних і негативних переживань (SPANE). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Психологія», (71), 34-42.* <https://doi.org/10.26565/2225-7756-2021-71-04>
2. Church, A. T., Katigbak, M. S., Locke, K. D., Zhang, H., Shen, J., de Jesús Vargas-Flores, J., Ibáñez-Reyes, J., Tanaka-Matsumi, J., Curtis, G. J., Cabrera, H. F., Mastor, K. A., Alvarez, J. M., Ortiz, F. A., Simon, J.-Y. R., & Ching, C. M. (2013). Need satisfaction and well-being: Testing self-determination theory in eight cultures. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 44*(4), 507–534. <https://doi.org/10.1177/0022022112466590>
3. Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The «what» and «why» of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry, 11*(4), 227–268. https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1104_01
4. Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2008). Hedonia, eudaimonia, and well-being: An introduction. *Journal of Happiness Studies: An Interdisciplinary Forum on Subjective Well-Being, 9* (1), 1–11. <https://doi.org/10.1007/s10902-006-9018-1>
5. Schweizer, K. (2010). Some guidelines concerning the modeling of traits and abilities in test construction [Editorial]. *European Journal of Psychological Assessment, 26*(1), 1–2. <https://doi.org/10.1027/1015-5759/a000001>